

Культура 09

11-08-2025

Тиждень #10

Лекція #2:

Джерела української культури
(прозінрка 20- закінчення)

Лекція #3:

Архітектура - вступ
(початок – прозінрки 16)

Завдання (з книжки *Українська Культура I*):

Прочитати:

Лекція #3:

Архітектура – вступ
ст. 141-145

Лекція #4:

Архітектура княжої доби
ст. 146-150

Виконати:

«Вправу – ідентифікацію» на ст. 144 в книжці *Культура I*.

АРХІТЕКТУРА: ВСТУП

Архітектура — це мистецтво будування.

Архітектор ставить собі завдання поставити будову, яка задовольнила б три основні вимоги:

- мала гарний, привабливий вигляд і форму,
- була придатною для вжитку, якому вона призначена,
- була такою міцною, щоб могла простояти багато років.

Українська архітектура розвивалася у близькому зв'язку з розвитком архітектури у світі. Усі головні стилі, які в останньому тисячолітті виринули в Європі, поширилися і в Україну.

Водночас українська архітектура виявляла впродовж історії велику оригінальність. У руках українських будівничих всі ті стилі зазнали творчу модифікацію під впливом місцевих традицій та уподобань. Не раз в історії українська архітектура підносилася таких вершин, що її впливи сягали до сусідніх країн (зокрема Росії, Польщі, Білорусі, Молдавії і Словаччини).

НАЙДАВНІШІ БУДІВЛІ В УКРАЇНІ

Будівництво в Україні сягає часів трипільської культури. Вже 6000 років тому появляються в Україні протоміста з кількатисячним населенням. Тому, що тоді будували майже виключно з дерева та глини, залишилися з тих часів тільки сліди фундаментів домів. Дуже великих будівель, як у давньому Єгипті чи Месопотамії, трипільці не ставили.

Цікавими пам'ятками давнини є високі могили-кургани, що їх скити (скіфи) та інші степові народи насипали поверх гробів своїх проводирів. Спорудження таких гігантських могил було неабияким будівничим подвигом. Під кожним насипом, глибоко в землі знаходиться велика підземна споруда, часто з кількома поховальними камерами. Треба було мати неабияких інженерних знань, щоб добре покерувати насипанням тисячі тонн ґрунту над підземною спорудою так, аби вона не завалилася. Будівельний матеріал часто включав каміння, що його перевозили на відстані кількох кілометрів.

Всередині кожної могили стояло склепіння / склеп, немов житло для померлих.

Загадкового походження є лінія земляних валів (т. зв. «змієві вали»), що тягнуться сотнями кілометрів на південній Київщині й Полтавщині. Вони мали служити оборонною лінією проти степових кочовиків.

БУДІВЛІ ДАВНІХ ГРЕЦЬКИХ КОЛОНІЙ НА УЗБЕРЕЖЖІ ЧОРНОГО МОРЯ

Найдавніші муровані (кам'яні або цегляні) будівлі на Україні почали ставити кількасот літ до Христа грецькі колоністи. У давніх містах греків, посяяних по південному Криму та на північних берегах Чорного моря, архітектура досягла високого рівня розвитку. Щоправда, грецькі колоністи зберігали в основному традиції будівництва, винесені з Греції. Тому давні грецькі міста в Україні були подібними своєю забудовою до міст тодішньої Греції.

Головні будівлі були прикрашені колонами, які мали також функцію підтримувати структуру і покриття. Античні грецькі міста мали систему водопостачання і каналізації. Вулиці мали тверде покриття — щебінку. Від будівництва греків згодом перейняли чимало будівничі давніх українських міст (напр. поділ міста на «верхнє місто», де стояли громадські будівлі й святині, і «нижнє місто» — житлова частина),

Руїни Херсонесу

У 4 столітті по Христі починається тут будівництво одних з перших християнських церков у світі. Будувалися з тесаного каменю або з цегли і каменю. Підлоги були викладені мозаїкою, а стіни розписані фресками.

Найкращі пам'ятки ранньої архітектури в Україні відкопані в давньому місті Херсонес (біля Севастополя в Криму). Херсонес відзначався гарними будівлями в класичному грецькому стилі. Дотепер відкопано руїни оборонних мурів, міських домів, поганських святинь, амфітеатру та понад 30 християнських церков, збудованих між 4 і 10 століттями.

Велика частина будов Херсонесу була розібрана російськими археологічними експедиціями на початку 19 століття і передана до російських музеїв або розпродана по світі, чи навіть використана як будівельний матеріал для інших споруд.

Пояснення слів

класичний — classical

колона — column

могила, курган — mound, grave

мурований — made of stone or brick

прямокутник — rectangle

рівносторонній — even-sided

склепіння / склеп — vault

сполучення — combination

тесаний камінь — cut stone

фундамент, підвалини — foundation

щебінь — crushed stone

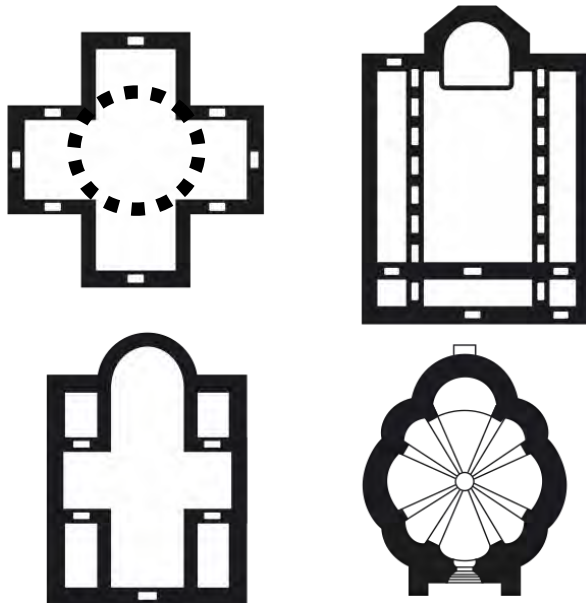
Закріплення 10

1. Що таке архітектура? 1
2. Які головні завдання повинен ставити собі архітектор у проектуванні будівлі? 3
3. Які матеріали вживають сьогодні у будівництві? 2
4. Як ставилися українські будівничі до нових стилів, що постали в інших країнах Європи? 1
5. Написати одне речення про будівництво кожного з наступних народів, які в давнині заселяли територію України.
 - а) Населення трипільської культури: 1
 - б) Степові народи (скити та інші): 1
 - в) Грецьке населення причорноморських колоній: 1

Вправа-ідентифікації: Прочитайте наступну довідку про форми будови церков у давній грецькій колонії Херсонес на Криму. Визначте форму кожної із намальованих нижче церков: «базиліка», «рівнораменний грецький хрест», «ротонда», «сполучення хрещатої будови з базилікою». 4

Окреме місце в історії церковного будівництва України займають християнські церкви старовинного Херсонесу. Церкви були побудовані в таких формах:

1. у формі базиліки — видовженого прямокутника, розділеного повздовж рядами колон на три нави (інколи п'ять). Дах над середньою навою стоїть вище від дахів бічних нав. Так виглядали давні римські судові будинки, і за такою формою будувалися перші християнські церкви в Європі.
2. у формі рівнораменного грецького хреста. Над серединою будови височіє купола.
3. у формі ротонди — круглій будови.
4. формою сполучення хрещатої будови з базилікою. Це був специфічний тип, витворений місцевими будівниками.

Творче завдання: Намалуйте або сфотографуйте будівлю — хату, церкву, школу, будинок підприємства тощо, яка подобається вам. Відтак дайте відповіді на такі питання:

1. Яке призначення будівлі?
2. З яких матеріалів вона збудована?
3. Що у будівлі робить її гарною або цікавою виглядом?
4. Яким способом форма, в якій сконструйована будівля, відповідає її призначенню?

Античний Херсонес: амфітеатр

*Олександропільський курган недалеко міста Дніпро.
Сьогодні майже на видно слідів могили.*

АРХІТЕКТУРА КНЯЖОЇ ДОБИ

У давніх, дохристиянських часах доми людей, тереми (палати), оборонні споруди і т. д. будувалися в Україні переважно з дерева. Вже тоді формувалися українські традиції будівництва, які довго у нас зберігалися були використані пізніше в нових родах будівель (наприклад, у будівництві дерев'яних церков). Однією такою традицією був поділ будов на три частини, як це є у традиційній українській хаті (з тим що середня — вхідна частина).

Реконструкція (вигляд) Києва у XI–XII ст.

Із прийняттям християнства поширилося в Україні муроване будівництво переважно з цегли, рідше з каменю. Настав великий розквіт архітектури: будова величавих церков, великих княжих теремів і міцних оборонних споруд. Українське будівництво тієї доби стояло на високому рівні і належить до кращих досягнень в архітектурі тодішнього часу.

В описах мандрівників тих часів Київ порівнюється щодо його архітектурної краси й величності з Царгородом (Константинополем) і давнім Римом. На жаль, впродовж століть Київ зазнавав численних спустошень, і тому до наших часів збереглося небагато будівель княжої доби. Наприклад, із чотирьох теремів, які побудували у Києві різні князі, лишилися тільки руїни їхніх фундаментів, закопані під землею.

Подібно до Києва розвивалися й інші міста: Чернігів, Переяслав і т. д. У кожному з них збереглися цікаві пам'ятки архітектури княжих часів.

Дуже високого рівня досягло тоді будівництво церков. Будувалися вони під впливом церковної архітектури Візантії-Греції, а також церковної архітектури грецьких колоній Криму, архітектури Болгарії, Грузії і Вірменії. Та слід відмітити, що українська архітектура вже тоді виявляла велику оригінальність у вигляді та в способах будування.

Будівничі-архітектори перших церков були чужоземні майстри. Але помагали їм місцеві майстри, які незабаром почали працювати самостійно. Літописи 12–13 століть згадують про архітекторів Петра Милонога та Олешка.

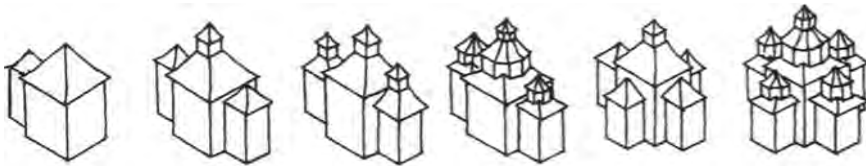

Вали із заборолом княжого міста (макет)

Візантійський стиль архітектури — характеристичні риси

Визначальною ознакою візантійського стилю є великий **купол / баня**, що піднімається над серединою церкви. Купол підносить увагу вірних угору, до неба. В середині купола є образ Христа-Вседержителя.

Зведення купола над центральною частиною храму дозволяє обходитись без потреби мати ряди колон всередині церкви. Це дає церкві багато вільного простору й світла. Натомість церкви, побудовані у формі базиліки, дають враження великого тунелю, що спрямовує увагу на вівтар.

Типи українських церков

Поруч центрального купола візантійські церкви часто мають ще дві або чотири менші бані. Бувають також семибанні та дев'ятибанні церкви. Число бань має символічне значення: три Особи Трійці, Христос і чотири євангелісти, сім святих тайн і т. п. Бані є переважно круглої форми.

Борисоглібський собор у Чернівці

Успенський собор у Володимирі-Волинському

Церква Успіння Богородиці Пирогощі в Києві

Візантійська церква має знадвору простий, суворий вигляд, без розкішної орнаменталії. Натомість інтер'єр церкви прикрашений фресками, різнокольоровими мозаїками та іконами, що мають мету викликати враження гостини у Божому царстві. Стіни церкви і куполів мають багато вікон, які пропускають сонячне світло для освітлення фресок і мозаїк.

Візантійська церква здебільшого збудована у формі квадрата, а не видовженого чотирикутника, як західноєвропейські базиліки.

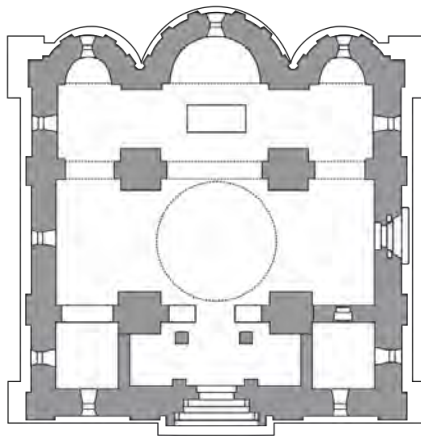
Пояснення слів

видовжений чотирикутник — elongated rectangle
квадрат — square
купол / баня — dome
простір — space
суворий — grim
терем — palace

Вправа: сполучіть правильно колонки. 6

1. заокруглений верх, що підноситься над церквою	__ апсида
2. кам'яний або дерев'яний стіл, на якому править священик	__ купол / баня
3. півкруглий виступ у частині церкви, де є вівтар	__ святиня
4. вхідна частина церкви	__ вівтар
5. частина церкви, в якій знаходиться вівтар	__ нава
6. одна з частин центрального приміщення церкви, які відділені одна від другої рядами колон	__ нартекс

Вправа: Позначіть на поданій схемі церкви частини візантійської церкви: нартекс, нава, святиня, вівтар, апсиди, купола / баня. 6

Творче завдання: Напишіть розгорнутий опис своєї церкви. Визначіть, що в ній «візантійського».

Вправа-порівняння: Зробіть порівняння архітектури будь-якої української церкви з американською церквою будь-якого християнського віровизнання. 8

	українська церква	американська церква
зовнішній вигляд	2	2
внутрішній вигляд	2	2